

АЗƏРБАЙҶАН

ƏДƏБИ - БƏДИИ ЖУРНАЛ

А. А. Б.

8

1983

АЗƏРБАЙҶАН

јахшы сечмирдим—охујурду вэ Вугар да көзләрини мэндэн чэкиб магнитофонна гапанды.

Күлэр эввэлчэ чох нараһат иди, сонра јаваш-јаваш сакитләшди вэ мүркүләмәјә башлады.

Гызлар о јај сәһәри о јолбоју өтүб кедән күл-чичәјә, дағлара, јамачлара бахырды.

О јашыл чинар чохдан архада галмышды вэ көрүнмүрдү.

Мәни гәһәрләндирән узаглыгда, һәм дә әбәди узаглыгда галмыш-чинар исе јенә дә мәним үрәјимдә иди...

ГОТЕЛ БРИСТОЛ

Һава бир балача ачылмышды вэ күн чыхмышды. Күн милјон ил бундан эввэл дә јәгин ки, беләчә чыхмышды. Күн милјон ил бундан сонра да белә чыхачагды.

Бу сөзләр онун сөзләри дејилди, он-он ики ил бундан эввэл дејилмишди вэ о заман бу сөзләр дә бу сөзләри дејән адам кими она бош вэ мә'насыз көрүнүшдү, үрәјиндә бу сөзләрә күлмүшдү, амма инди бу сөзләр, јә'ни күнәшин беләчә һәмишәлији, инсан өмрүнүн бу һәмишәлик мүгабилиндәки кичиклији, чылызлыгы ону һәјаты вэ өлүмү тәзәчә дәрк еләјән бир јенијетмә кими сарсытды.

Табуту јекә јүк машынынын јанына гәдәр кәтириб дајандылар, ики чаван оғлан атылыб јүк машынына минди, табуту чийнләрден чэкиб машынын ичинә салдылар вэ јазыг Әлисеттар мүәллим пажызын бу сојуғунда пучур-пучур тәр төкә-төкә чаван оғланлара:

— Јаваш олун!.. Јаваш олун!..—дејирди.

О табутун ичиндәки, о нәм чәкмиш тахта гутунун ичиндәки Готел Бристол иди.

Јазыг Әлисеттар мүәллим бир јердә дајана билмирди, елә һеј орабура вурнухурду:

— Јаваш олун!..—дејирди.—Јаваш олун!..

Әлисеттар мүәллим нэдән горхурду? Горхурду ки, Готел Бристола бундан сонра бир зәдә дәјәр, ја нә олар? Јазыг Әлисеттар мүәллим.

сәнин үрәјин дә бу дәм сифәтин кими ағлајырмы?

ја јалаңдан ағлајырсан?

јахшы адамсан сән, јохса пис адамсан?

үмумијјәтлә, јахшы адам, јахуд пис адам вармы дүнјада?

Она елә кәлирди ки, инсан өмрү күнәшин даимилији мүгабилиндә нечә кичикдирсә, нечә чылыздырса, «јахшы» вэ «пис» дә инсанын вэ о чүмләдән дә Әлисеттар мүәллимин үрәји, инсанын дүнјасы мүгабилиндә еләчә кичик, еләчә чылыздыр.

Чаван оғланлар машынын дәмир кабинәсинә бир-ики јумруг вурдулар, јә'ни ки, һәр шеј һазырды, табуту гојмушуг машынын ортасына, тәрпәнмәк олар вэ чамаат да гәбиристанлыға кетмәк үчүн автобуса, јүнкүл машынлара минмәјә башлады; чаван оғланлар јүк машынынын кәнарыны галдырмышдылар вэ табут даһа көрүнмүрдү вэ о көрүнмәјән табутун ичиндәки Готел Бристол иди.

Јазыг Әлисеттар мүәллим машындардакы бош јерләри бир-бир чамаата көстәрди, машындарын арасы илә орабура вурнухурду ки, көрсүн чөлдә галан јохдур ки, пучур-пучур тәр төкә-төкә бу башдан вуруб о башдан чыхырды вэ көрүнүр тәбиғәтән чох нараһат адам иди, достларына, гоһумларына, һеч кимә е'тибар етмирди, адамлары аз

гала бир-бир өзү машинларла отурдурду вә јахын бир адам көрән ки-ми, өзүнү сахлаја билмирди, көврәлирди јазыг Әлисеттар мүәллим, бу кечә нечә јатачагсан?

Һотел Бристолу тез-тез јадына салачагсан?

доғрудан о әзиз адам иди сәнин үчүн?

бу чүр чанфәшанлығын доғруданды, ја јаландан?

тәк галачагсан, јохса һәмишә тәк олмусан?

Биринчи дәфә иди ки, Әлисеттар мүәллими көрүрдү вә һеч вахт Әлисеттар мүәллими көрмәсә дә, Әлисеттар мүәллимин кедәк бојуну даһа да гысалдан көкүлү, сачы төкүлүмшү тамам чылап башы Һотел Бристолга јарашмаса да бајагдан она елә кәлирди ки, Әлисеттар мүәллими чохдан таныјыр, чох көрүб вә Әлисеттар мүәллими мүтләг елә бу чүр Әлисеттар мүәллими олмалы иди, башга көркәмдә, башга сифәтдә ола билмәзди; јазыг Әлисеттар мүәллими бу дәфә онун јанын-дан өтдү вә адамларын һүзнү бахышларына:

— Һәјатдыр... — дејә чаваб верди.

... — Һәјатдыр дә... — Сонра Һотел Бристол о пајыз күнү пәнчә-рәдән бајыра бахды, булудларын арасындан чыхмыш күнәшә бах-ды, боз көзләрини гыјды вә һәмишәки кими мәнәли-мәнәли деди:

— Күн милјон ил бундан әввәл дә јәгин ки, белә чыхмышды... Күн милјон ил бундан сонра да беләчә чыхачаг... — Сонра да боз көзлә-рини күнәшдән чәкиб дүз онун көзләринин ичинә бахды вә бу дәфә рус-ча деди: — Такова жизнь...

— Не так хороша, да и не так плоха, как думается.

Һотел Бристол заманын сынагларына синә көрмиш, хејли тәч-рүбәдән кечирилмиш мәнәли тәбәссүмлә елә-еләчә Мурадын көз-ләринин ичинә бахды вә күлүмсәди:

— Вот именно! Прекрасно сказал...

Һотел Бристол билмирди ки, о пајыз өтәчәк, сонра јенә пајызлар кәлиб кечәчәк вә еләчә бир пајыз күнү ики чаван оғлан ону табутун ичиндә, нәм тахта гутунун ичиндә чәкиб јүк машинына гојачаглар.

— И я тебя поняла...

Мурад да күлүмсәди, чүнки Мурадын һәјат һаггында сөјләдији бу чүмлә Мопассанын иди, һансы романынынса — дејәсән «Һәјат»нын ахырынчы чүмләси иди; Мурад да күлүмсәди, чүнки Мурад да бил-мирди ки, о пајыз өтәчәк, сонра јенә пајызлар кәлиб кечәчәк вә елә о чүр бир пајыз күнү — милјон ил бундан әввәлки вә милјон ил бун-дан сонраки кими бир пајыз күнү ики чаван оғлан Һотел Бристолу нәм тахта гутунун ичиндә чијинләрдән чәкиб јүк машинына гојачаг:

Һотел Бристол тәмизкар иди вә тәмизкарлығыны һәмишә нүмајиш етдирирди, тез-тез чантасындан әтријатлы кағыз дәмәллар чыхарып элини, бојуну силирди; о нәм тахта гуту исә тамам көһнәлишиди, ичиндә нә гәдәр чәназә јола салмышды вә инди дә Һотел Бристолу ахырынчы мәнзилә апарырды, сабаһ да кимисә, бир башгасыны апа-рачагды, бирикүн бир башгасыны өз ичинә алачагды, беләчә көһнә-либ тамам сөкүлчәкди, чүрүјүб торпага гарышчагды вә јеринә тәзә табут дүзәлдәчәкдиләр; бир дәфә Мурад Бакынын көһнә мәнәл-ләләриндән бириндән кечиб ишә кедәндә көрдү ки, гырчылар көһнә бир табуту сөкүб гыр тијанында јандырырлар вә гыр тијанында ја-ниан о табут тахталарынын шәләси узун мүддәт Мурадын көзләри-нин габагындан кетмәди; һәмјин шәлә гыздырмырды, буз сојугу илә јанырды вә сојуг алов Мурадын ичини дондурурду.

Һотел Бристол Мурадын күлүмсәмәјини дә башга чүр јозду вә ясти әли илә Мурадын биләјиндән тутду:

— Нә јахшы ки, биз бир-биримиз баша дүшүрүк... Бу сојуг дүш-јада һеч олмаса бир балача һәрәрәт адамын үрәјини гыздырыр. Ман

севинирәм... — Сонра Һотел Бристол һәмишә белә анларда олдуғу кими јенә дә рус дилинә кечди: — А ты?

— Я тоже...

— Что я тоже?

— Я тоже как и вы...

Һотел Бристол Мурадын биләјини сыхды вә өзүнү Мурада лап јахынлашдырды, дөшләри Мурадын пәнчәјинә јапышды вә Мурадын һәмјин дөшләрә јазығы кәлди, елә бил ки, бу дөшләр бүтүн гышы ев-дә сахланыб јазда базара чыхарылмыш алма иди, көһнәлишиди вә Һотел Бристол башыны галдырыб боз көзләри илә алтдан јухары је-нә дә Мурадын көзләринин ичинә баханды, һәмјин бахышлардакы ча-гырыша, дәвәтә, һәмјин бахышлардакы мәнә-мәнәмлијә Мурадын күлмәји тутду вә јахшы ки, Һотел Бристол, нәдәнсә, көзләрини ондан чәкиб о пајыз булудлары арасындан чыхмыш күнәшә бахды: әлбәт-тә, Мурад нә исә етмәли иди, ја јүкүлчә өпмәли иди Һотел Бристо-лу, ја өзүнү кәнара чәкмәли иди, ја да нәсә башга бир шәј еләмәли иди, амма Мурад һеч нә еләмәди, күлүмсәјә-күлүмсәјә чох сәмиин, лап сидг-үрәкдән сорушду:

— Әлисеттар мүәллими нечәди?

Һотел Бристолун Мурадын биләјиндән тутмуш вә һәјәчанлы нәб-зи һиссә олунан исти әли дәрһал бошалды, сонра сифтиндә күчлә сахламаға чалышдығы һәмјин романтик тәбәссүмлә дә деди:

— Чох сағ ол, јахшыдыр.

Мурад ејни сәдәләвһлүклә сорушду:

— Радикүлити нечәди?

Һотел Бристол тамам тәггир олунмушду вә әзәблара дөзән чәфа-кеш бир гадын әзмијлә буну Мураддан кизләтмәјә чалышды:

— Радикүлити дә јахшыды — деди вә даһа өзүнү сахлаја бил-мәјиб бош отагдан чыхды.

Мурад билдири ки, Һотел Бристолун әринин ады Әлисеттар мү-әллимиди вә институтдакыларын һамысы кими, бурасыны да билдири ки, Әлисеттар мүәллимин Һотел Бристолун маңараларындан хәбәри јохду, радикулити вар вә чох заман да өз радикулитинин һајындады.

...Јүк машины тәрәнди, о бири машинлар да јаваш-јаваш јүк машинынын ардынча кетмәјә башлады, јолу кәсилиб дајанмыш троллејбусларын, таксиләрин, башга машинларын сүрүчүләри вә сәрнишинләри сәбирсизликлә вә наразылыгла бу матәм карванына бахырды ки, јол нә вахт бошалачаг вә нәһәјәт, табуту апаран јүк машинынын ардынча кедән машинларын һамысы јола дүзәлди вә ән сонунчу Әлисеттар мүәллимин отурдуғу көһнә «Жигули» јериндән тәрәнди, јазыг Әлисеттар мүәллими.

радикулитин нечәди, чох инчидир?

Бәләкә бүтүн инсан өмүрү бир пајыз фәслидир вә әслиндә фәсилләр кеч заман дәјишмир?

Һәр һалда тәскинлик вар, һәр һалда радикулит хәрчәнк дејил, һә? амма өмрүн пајызына бунун нә дәхли?

Бәјәм өмрүн пајызы үчүн хәрчәнклә, радикулитлә хәрчәнксизли-јин вә радикулитсизлијин фәрги вар?

...О заман Мурад һәлә институтда ишләјирди вә онларын шәбә-синин чәми бирчә отағы вар иди вә бу бир отагда дөрд миз вар иди: ики-сини әрхәсында баш елми ишчиләр — Мурад вә Һотел Бристол оту-рурду, бири кичик елми ишчи Мусанын иди, о бириси дә лаборант Сәлминазын.

Һотел Бристолун ады, јәни әсл ады Мәләјкә иди, амма Мурад да вә башгалары да Мәләјкә ханымдан сөз дүшәндә ону Һотел Бри-

тол чагырылдылар, чүнки Хотел Бристол начанса Авропа өлкөлөрүн-
ден биринэ турист саяхатинэ кетмишди вэ һәмнин өлкөдө һансы бир
шайәрдәсә «Бристол» адланан бир мейманханада галмышды, керн га-
жданда иса һәмнин мейманхананын јухарысында лагын элифбасы илә
HOTEL «БРИСТОЛ» сөзләри јазылмыш ширкәт кағызларындан бир
дәстә көтүрүмшдү вэ оду-буду балача мәктубларыны, гејдләрини бу
ширкәт кағызларында јазырды, мәсәлән бир дө көрүрдүн ки, һансы
бир музакирәјәсә кәлә билмәјиб, әвәзиндә балача бир үзрхаһлыг
мәктубу көндәриб ки, бағышлајын, вачиб ишим олдуғуна көрө муза-
кирәдә иштирак едә билмирәм вэ шөбәјә көндәрдийи һәмнин мәкту-
буи да јухарысында HOTEL «БРИСТОЛ» ширкәт јазысы.

Hotел Бристол Мураддан нә гәдәр бөјүк иди? он јашмы? он беш-
ми?, амма һәр һалда өзүнү Мурадын гәјјуму кими апарырды, куја
Мурадын даһили аләмнин институтда һеч ким баша дүшә билмәз вэ
анчаг Хотел Бристол Мурадын һиссләр вэ дүшүнчәләр аләмнин дујур
вэ үмумијјәтлә, куја Хотел Бристол мәһән зәнжинлик хиридарыдыр,
өлү мәһәви сарсынтылары чох кечириб, башы дашдан даша дәјиб
вэ буна көрө дө сирләрлө долу даһили аләми вар; тез-тез Мурады
сөһбәтә тутурду, тарихдән данышырды, архитектурадан, рәссамлыг-
дан, Италија киносундан, франсыз романындан данышырды вэ бәзән
лап аләм олурду, мәсәлән, Хотел Бристол Мурады тәкләјиб башла-
јырды һарич әдәбијјатдан сөз салмаға, Мурад да адыны билдији Аме-
рика космонавтларыны бир-бир инкилис јазычылары кими Хотел
Бристолга сырыјырды.

Hotел Бристол сорушурду:

— Тәзә нә охујурсунуз?

Мурад дејирди:

— Бир инкилис јазычысы вар, Девид Скотт, онун романыны оху-
јурам.

Hotел Бристол о саат һейранлығыны билдирди:

— О-о!.. Јахшы јазычыдыр! һансы романыны охујурсунуз?

Мурад бәдаһәтән бир роман ады гурашдырыб дејирди:

— «Һәјат сәһра кимидир...».

Әлбәттә, бу адда роман јох иди; әлбәттә, Мурад билмирди ки,
өмрүн пајызлы бир чағында беләчә бир јүк машынынын ардынча ке-
дәчәк вэ бурасыны да билмирди ки, һәмнин нәм тахталы гутунун ичин-
дәки Хотел Бристолу гәбиристанлыға мушәјјәт едән әккилләрини,
күлләрин ији бирдән-бирә Хотел Бристолун әтирили кағыз дәмалла-
рыны онун јадына салачаг.

Мурад о романын адыны сөјләјән кими, Хотел Бристол дејирди:

— Һә, пис роман дејил... Амма көрүрсүнүз, ики-үч чүмлә илә га-
дын психолокијасыны нечә дәгиг ифадә едир?

Әлбәттә, һаркаһ бир романын ады «Һәјат сәһра кимидир...»сә, ора-
да һеч олмаса бир гадын олачагды вэ јазычы да — нә олсун ки, Де-
вид Скотт космонавтдыр? — һәмнин гадын һагғында бир-иқи чүмлә
дејәчәкди, амма бу биртәрафли ојунун да ләззәти онда иди ки, му-
баһисә гызышырды вэ Мурад да мүбаһисә едирди:

— Мән демәздим ки, бир о гәдәр дә дәгиг ифадә едир...

О мәшһур тәбәссүм һәмнин андача Хотел Бристолун додагларына
гонурду:

— Сиз гадын психолокијасынын биличисисиз? — Хүсуси вурғу
илә дедији бу сөзләрдән сонра бир аңлыг мәһәли сүкүт чөкүрдү,
сонра Хотел Бристол јенә романа гајыдырды. — Әлбәттә, Скотт да
бүтүн инкилисләр кими бир аз гуруду, амма бәзән елә деталлар ве-
рир ки, чох јеринә дүшүр. Сиз онун баһга әсәрләрини охумусунуз?

— Јох, охумамышам.

Hotел Бристол дејирди:

— Онун бир повести вар, кечән ил чыхмышды. Адыны бу саат
дејим... Һә, «Взгляд черного кота!» Чох көзәл әсәрдир. Мәнчә Скот-
тун өң јахшы јазысыдыр. Мутләг тапыб охујун, һајыф, мән кимәса вер-
мишәм... Һәр дәфә өзүмә сөз верирәм ки, һеч кимә китаб вермәјәчә-
јәм, амма јенә дә олмур...

Бәзән Мурада елә кәлирди ки, Хотел Бристол да ону елә са-
лыр, амма Хотел Бристол һеч кими елә салмырды, адичә олараг, Хо-
тел Бристолун башга өлачы јох иди вэ әлбәттә, дејә билмәзди ки,
бағышлајын, мән Девид Скотт адында јазычы танымырам вэ онун һеч
бир әсәрини охумамышам; Мурад Хотел Бристолла сөһбәтләриндә Сал-
вадорун президентини Испанија кинорежиссору кими гәләмә верирди.
Франса кенералыны Канада дирижору кими, инкилис артистини
Австралија орнитологу кими вэ Хотел Бристол да бүтүн бу олмајан
кинорежиссорларын, бәстәкарларын, алимләрин һамысыны таныјыр-
ды, онларын башга әсәрләринин адыны чәкирди, сәнәтә, елмә, әдә-
бијјатга даир онларын фикирләрини сөјләјирди, јарадычылыгылары ба-
рәдә Мурадла мүбаһисәләр апарырды.

Бәзән Сәлминазла Муса да отагда оларды, һейран-һейран Хотел
Бристолла Мурадын сөһбәтләринә гулаг асарды, илк дәфә ешитдик-
ләри бөјүк алимләрин, режиссорларын, јазычыларын гәлиз адларыны
јадларында сахламаға чалышарды ки, јери дүшәндә онлар да бу ад-
лары чәксинләр; Муса һәрдән утана-утана, сыхыла-сыхыла имкан
тапыб гејдләр дә едирди ки, ешитдији бу ағыллы сөһбәтләр онун чиб
дәфтәрчәсиндән кәнарда галмасын; Муса һәмишә утанырды, һәмишә
сыхыларды; бурасыны да дејирдиләр ки, нечә илләрдән бәри инсти-
тутда кичик елми ишчи ишләјән, елмдә дә, һәјәтда да һеч бир хүсуси
иддһасы олмајан Муса алты ушағына вэ сапсағлам арвадына бахма-
јараг, кизлин-кизлин Хотел Бристолу севир вэ арвадыны бошамаға
һазырлашыр вэ дејирдиләр ки, Хотел Бристолун өзүнү дә бу кизлин
мәһәббәтдән хәбәри вар...

Јүк машыны гәбиристанлығын гапысы ағзында дајанды вэ Эли-
сәттар мүәллим көһнә «Жигули»дән дүшүб тәләсик јүк машынына тә-
рәф кәлди вэ Мурада елә кәлди ки, Элисәттар мүәллим дә әслиндә
о троллејбус, такси сүрүчүләри вэ сәрнишинләри кими тәләсир, тәлә-
сир ки, бүтүн бу мәтәм мәрәсими тез гуртарсын, Хотел Бристолу бу
пајыз сојуғуну чанына чәкмиш гара торпаға тез тапшырсынлар, ам-
ма јазыг Элисәттар мүәллимни, тәби ки, Мурадын бу һиссләриндән
хәбәри јох иди вэ јүк машынындан табуту ашағы саллајан чаван оґ-
ланлара:

— Јаваш олун... — дејирди. — Јаваш олун...

Табуту ашағы салдылар вэ јенә дә дөрд нәфәр о нәм чәкмиш
тахта гутуну чийинә алды вэ һамы табутун ардынча аддымлады; гә-
биристанлыг һәмишәки сакитлик ичиндә иди вэ бу сакитликдә кизли
бир нараһатлыг, һәрислик вар иди вэ Мурада елә кәлди ки, гәбирис-
танлыг нә вахтды ки, онлары көзләјирди, јәһни бу мәһәдә јох ки,
һамы өләчәк вэ гәбиристанлыг да бир-бир бүтүн бу адамлар үчүн сон
мәскән олачаг — бу, өз јериндә; бу мәһәдә ки, елә бил гәбиристан-
лыг мәһз бу чәнәзәни көзләјирди вэ елә бил ки, бу чәнәзә кәлди, һә-
мин гәбиристанлыг сакитлијинә дә бир раһатлыг кәлди, елә бил гә-
биристанлыг раһат нәфәс алды вэ о нәфәси Мурад бүтүн һиссләри
илә, бәдәни илә дујду.

Әлисәттар мұаллим табутун үстүнә хырда күллү ипәк өртүк салмышды вә бу дәм о, хырда ағ күлләр Мурадын көзләриндә бөјүдү, гыпгырмызы гызарды вә һомин јекә гырмызы күллү халат бу дәфә бир һазинлик, бир һәрарәт кәтирди...

Онда нечә олду ки, һотел Бристоклилә кетдиләр?

Киминсә диссертасија мұдафиәсиндән сонра банкет иди, хејли јејиб-ичдиләр, Мурадла һотел Бристокл јанашы отурмушдулар, сонра бурасы Мурадын јадына кәлирди ки, һәмин јәј кечәси банкетдән чыхыб һансы кимсәсиз бағдаса һотел Бристокла өпүшүрдүләр, сонра да бурасы јадына кәлир ки, һотел Бристоклу евинә кетдиләр вә гапыны һотел Бристок өзү ачарла аңды, чүнки евләриндә һеч ким јох иди, сонра Мурадын үрәји буланды, ванна отағына кечди, сонра орадән чыханда көрдү ки, һотел Бристок артыг һомин јекә гырмызы күллү мәшһүр халаты әјиннә кејиб.

Институтда һамы билирди ки, һотел Бристоклу белә бир халаты вар вә һәмин јекә гырмызы күллү халат һаггында дастанлар кәзирди, амма Мурад бу халаты көзләри илә көрәндә тәәччүбүндән чашыб галды, елә бил ки, һотел Бристоклу бу јекә гырмызы күллү халаты да учан халча кими, јахүд Әләдиннин чырағы кими бир шеј иди вә ону һәнгигәдә көрмәк мүмкүн дејилмиш; сонра һәр шеј пис романлардакы кими олду: халатын ачыг әтәјиндән һотел Бристоклу чылап балдыры көрүндү, отағын ышығы да елә бил өз-өзүнә сөндү, һотел Бристок Мурадын јанында диванда отурду вә бүтүн бунларын һамысы Мурадын ичкили бејиндә бир думана бүрүнүшдү, сонралар да бүтүн бунлары хатырлајанда, о биринчи вә сонунчу кечәни јадына саланда һәр шеј һәмин думанын ичиндә иди вә инди Мурада елә кәлди ки, илләр кечдикчә о думан да гочалыб, көһнәлиб, о думанын аз-чох шөвгү вардыса да, тамам чыхыб кедиб, јерини пәјыз хисләти тутуб.

Һәмин кечәнин сәһәри достлары Мураддан сорушанда ки, банкетдә: сонра бирдән-бирә һара итди? — Мурад күлдү: ҺОТЕЛ «БРИСТОЛ»да истираһәт едирдим... вә бундан сонра һәмин сөзләр институтда, достлары арасында бир зәрби-мәсәлә чеврилди:

— Әчәб ҺОТЕЛ «БРИСТОЛ»да динчәлмәли күндү...

— Дүнән нијә көрүнмәди? ҺОТЕЛ «БРИСТОЛ»а кетмишдин?

— Лап ҺОТЕЛ «БРИСТОЛ» әһвалатыды...

...Гәбиргазиләр әлләриндә бел тутуб көзләјирдиләр ки, нә вахт чәназәни табутдан чыхарыб гәбрә гојачаглар ки, онлар да гәбри торпагла долдуруб ишләрини гуртасынлар вә бу вахт Әлисәттар мұаллим өзүнү сахлаја билмәди, табутун јанында диз чөкдү вә һөнкүр-һөнкүр ағламаға башлады, јазыг Әлисәттар мұаллим.

бир вахт һәр шеј унудулачаг,

бир вахт нә сән олачагсан дүнјада, нә дә мән,

бир вахт бүтүн бу адамлар да олмајачаг дүнјада,

амма күншә беләчә чыхачаг, чүнки милјон ил бундан әввәл дә беләчә чыхыб вә милјон ил бундан сонра да беләчә чыхачаг.

о вахт да сәнин кимиси, мәннин кимиси олачаг вә онлар да беләчә дүшүнәчәк,

ја да беләчә дүшүнмәјәчәк,

нә фәрги?

Јоқ, Муса да һотел Бристоклу севмирмиш, Муса арвадыны бошамағына бошады, амма Сәлминазла еләнди вә Мурад онлары тахминән ики ај бундан әввәл көрдү; Мурад нечә ил иди ки, башга ишә кечмишлән вә һәмин күн ишдән сонра һәһәјәт, ки, вахт тапыб, хәстәхана-

да јатан гајынатасына баш чәкмәјә кәлмишди вә хәстәхананын ағлығы вә тәмизлији дә хәстәхананын ији кими Мурадын үрәјини сыхырды, хәстәхана ишчиләринин кејдији нишатырлы ағ халатларын ләкәспәлијиндә, тәртәмизлијиндә сојуг бир үмидсизлик вар иди; үчүнчү мәртәбәнин аралығында Муса вә Сәлминазла растлашды.

— Салам, Мурад, мұаллим!.. — Сәлминаз бу көзләринләмәз көрүшә ачыг-ашкар севинди вә һәлдә дә һәмин институтда кичик елми ишчи ишләјән Муса да һәмишәки кими утана-утана, сыхыла-сыхыла Мурадла көрүшдү, сонра мәнәббәт долду көзләри илә Сәлминаза бахды; Сәлминаз сорушду: — Нечәсиниз, Мурад мұаллим? Көр нә вахтды көрмүрүк сизи... Һәрдән телевизорда көрүрүк... — Муса да сыхыла-сыхыла Сәлминазын сөзләрини тәсдиг етди, сонра јенә мәнәббәт долду нәзәрләрилә Сәлминаза бахды; Сәлминаз деди: — Институту јахшы вахтлары о күнләрдә галды, Мурад мұаллим... Һәр шеј дәјәйиш, кәлсәз һеч танымасыз... — Сәлминаз көзләрини Мурадын дән дүшүш сачларында кәздирди вә бирдән-бирә гүссә долду бир сәс-лә сорушду: — Сиз дә Мәләјкә ханымны јанына кәлмисиз?

Мурад әввәлчә билмәди ки, сәһбәт кимдән кедир, сонра баша дүшдү ки, һотел Бристокл бурда јатыр вә мәјлум олду ки, һотел Бристокл үч ајдан артыгдыр ки, чарпајынан ајаға галхыр.

— Үмидсиздир... — Сәлминазны кәзләри долду. — 318-чи отагда јатыр. Һәкими дејир ки, бир ајдан чох јашамаз. Хәрчәкди... Өзүнүн хәбәри јохду.

Сонра Муса илә Сәлминаз кетди.

Онда һәлә пәјызын әввәлләри иди вә артырманын пәпчәрәсиндән көрүнән хәстәхананын һәртиндәки кәләнар ағачларынын јарпаглары һәлә саралмамышды вә бу јарпаглар да бир аз аралыдакы зейтун ағачларынын јарпаглары кими јашыл иди, амма бир ез кечәчәкди, кәләнарын јарпаглары саралыб төкүләнәкди, хазал олуб хәзана дәнәчәкди, амма о зейтун ағачлары јәј-гыш һәмишә беләчә јашыл галачагды, амма бир күн кәләчәкди вә о һәмишәјашыл зейтун ағачлары да гурујуб гахача дәнәчәкди.

Әјиннә тәртәмиз ағ халат кејини шәфғәт бачысы аралығын бир дүңчүдәкә мизин архасында отуруб киминләсә телефонла данышырды вә тез-тез дә күлдүрдү; шәфғәт бачысынын әјиндәки һәмин ағаппаг, тәртәмиз халат нишатырдын шәх дәјанмышды вә бирдән-бирә елә бил ки, о шәфғәт бачысы әријиб јох олду, тәкчә бу ағаппаг нишатырлы халат галды вә Мурадла елә кәлди ки, күрәдә отуруб телефонун дәстәјини тутан, данышан вә тез-тез дә күлән аңчаг һәмин ағаппаг нишатырлы халатдыр, ичиндә һеч ким јохдур.

О, 318-чи палатанын гапыны ачды вә она елә кәлди ки, өзү јох, кимсә бир башга адам бу палатаја кирди вә чарпајыда узанмыш бу јашлы, хәстә, кимсәсиз гадыны да көрән о дејил, һәмин башга сөздүр; бәлкә елә буна көрә дә һәмин гадынын бу гәдәр дәјишмәсинә һәјрәт етмәди. елә бил ки, һәмин гадыны бу гәдәр дәјишмиш көрмәк ону јох, һәмин башга сөз сарытды вә Мурад көзләди ки, хынасы кетмиш ағ сачлары далға-далға балынчын үстүнә јайылмыш, сифәти елә бил ки, мумдән дүзәлдилмиш, ранки саралмыш вә ејин заманда да гаралмыш бу гадын индичә көзләрини аңчаг вә ону көрүб көзләринә инанмајачаг.

Һотел Бристокл доғрудан да кәлтәрчин ачды вә ону гаршысында дәјанмыш көрдү, амма һеч тәәччүб еләмәди, тәкчә күлүмсәди, елә бил ону кәзләјирди, билирди ки, индичә кәләчәк, индичә боз көзләрини ачыб ону көрәчәк.

Боз көзләрини диб көрүнүрдү, елә бил ки, гујунун сујуну недрә-недрә чәкиб чыхармысан вә инди бахаыда диб ишылајыр.

О боз көзләр эзијјәтлә күлүмсәјирди.

Сәлминаз бајаг деди ки, «өзүнүн» һеч нәдән хәбәри јохду, амма бу боз көзләрин һәр шејдән хәбәри вәр иди.

Хәбәрсиз биз идик.

Бу боз көзләр бу дәм өмрүн пајызына ришхәнд едирди вә бу боз көзләр бу дәм мәнә дә ришхәнд едирди.

О нечә илләр иди ки, бу гадыны көрмүрдү, һәр дән бир мәнбуатда нмзәсәна раст кәлирди вә о заман јадына дүшүрдү, тез дә јадын-дан чыхыб кедирди, амма инди эзијјәтлә күлүмсәјән бу боз көзләрә баханда һәммин көзләрин дә'вәтлә, чағырышла долу тәбәссүмүнү јадына салды вә һәммин тәбәссүмдә һеч вахт һисс етмәдији бир сәми-милик, бир һәрарәт дүјдү, елә бир һәрарәт ки, һәммин һәрарәтдә ағач пөһрәләјир, јахуд да сәнин донмуш бармаглагыны ким исә әзиз бир адам әлләринин арасына алыб исти нәфәсини верир, гыздырыр.

О билгирди ки, бу хәстә гадынын ушағы јохдур вә үмумијјәтлә әриндән вә әринин гоһумларындан башга һеч кими јохду вә бу пала-таја да јәгин ки, анчаг онлардан бири, икиси ишдән сонра кәлиб хәстәни јолухурлар, амма эзијјәтлә күлүмсәјән бу боз көзләрдә бу дәм һеч бир тәһналыг дәнһәти, кимсәсизлик ағысы јох иди, әксинә, бу боз көз-ләр бу дәм тәһналығын өзүнә дә, кимсәсизлијә дә ришхәнд едирди.

Ики-үч дәгигә бундан әввәл, һалә бу боз көзләр јумулу оландә о горхурду ки, бу јашлы вә хәстә гадын бирдән кечмишләри јадына са-лар, бирдән «мән сәни һәгигәтән севирдим» дејәр вә јахуд «о кечәјә бахма, мәним сәндән зәһләм кедирди» дејәр, амма инди дибә көрү-нән вә эзијјәтлә күлүмсәјән бу боз көзләрә бахдыгча өзүнү, бүтүн варлығыны, бүтүн һәјатыны һәммин севкинин дә, һәммин нифрәтин дә мүгабилиндә кичик, көзәкөрүмнәз һисс етди вә бу һисс бир кәшф ки-ми онун бүтүн ичини сарсытды...

...Гәбиргазанлар бели зәрблә торпаға вурурдулар, ајаглары илә белә көмәк едирдиләр вә торпаг долу бели галдырыб торпағы гәбрә бошалдырдылар вә бу минвал илә гәбиристанлыгдакы о тәзә гәбир дә торпагла долду вә Әлисәттар мүәллим дә о торпаг долдурулмуш гәбрә баха-баха ичин-ичин ағлајырды, јазыг Әлисәттар мүәллим. мән чох истәјирәм ки, сәнин радикулитин сәни һеч вахт инчит-мәсин,

мән чох истәјирәм ки, сән өмрүнүн ахырыначан гајғысыз јаша-јасан, һеч вахт о чүр пучур-пучур тәр төкмәјәсэн, имкан дахилиндә хошбәхт оласан,

мән чох истәјирәм ки, кечәнин гаранлығы вә сүкуту сәни үшүт-мәсин,

мән чох истәјирәм ки, хәстәхананын һәјәтиндәки о зејтун ағачла-ры һеч вахт гурујуб гахача дәнмәсин,

мән истәјирәм ки, һеч ким табут тахтасы јандыран гырчыларла растлашмасын,

мән истәјирәм ки, Муса һеч вахт Сәлминазы бошамасын,

амма... гыш өтүр, јаз кәлир, сонра јаз кәлчр, сонра јенә пајыз башлајыр.

Һава ортада бир јенә тутулду, сонра јенә бир балача ачылды вә күн чыхды. Күн милјон ил бундан әввәл дә јәгин ки, беләчә чыхмыш-ды. Күн милјон ил бундан сонра да беләчә чыхачагды.